

CEMHERETÜ EŞ'ÂRİ'İ-ARAB

(جمهرة أشعار العرب)

Ebû Zeyd el-Kureşî'nin

(ö. IV./X. yüzyıl [?])

Câhiliye ve Emevîler devri

Arap şairlerinin bazı kasidelerini
bir araya getiren şiir mecmuası.

Eserin İbn Ebû'l-Hattâb diye de bilinen müellifi Ebû Zeyd el-Kureşî'nin hayatı hakkında bilgi bulunmadığı gibi yaşadığı yüzyıl da kesin olarak bilinmemektedir. Onun hicrî II veya III. yüzyılda yaşadığını kabul edenler olduğu gibi IV veya V. yüzyıllarda yaşadığını söyleyenler de vardır. Ancak IV. (X.) yüzyılın ilk yarısında yaşamış olması ihtimali daha kuvvetlidir (bk. *Cemheretü eş'ârî'l-'Arab* [nşr. Ali Fâûr], nâşirin girişi, s. 5, 6).

İlk defa İbn Reşîk el-Kayrevânî'nin (ö. 463/1071) *el-'Umde*'sinde zikredilen bu önemli eser, tenkitçi bir görüşle kaleme alınan bir mukaddime ve her biri yedişer kasideyi ihtiva eden yedi bölümden meydana gelmiştir. Arap edebiyatı tarihi ve Araplar'ın Câhiliye devriyle İslâmiyet sonrası ilk asırlardaki içtimâî hayatı bakımından önemli bilgilerin bulunduğu mukaddimede, önce Arap şiirine dair müellifin yaşadığı yüzyılda pek bilinmeyen bazı haber ve rivayetlere yer verilir, sonra da Kur'an-ı Kerim'in diliyle Araplar'ın kullandığı dil karşılaştırılarak Kur'an-ı Kerim'in Araplar'a yeni bir dil getirdiği, ancak mevcut dili hârikulâde bir şekilde kullandığı ifade edilir. Daha sonra Araplar'da ilk defa şiir söyledikleri rivayet edilen şairler ele alınır ve meleklerle, Hz. Âdem'e, İblîs'e, Amâlika, Âd ve Semûd kavimlerine ve cinlere nisbet edilen bazı şiirler nakledilir. Bunun ardından da Hz. Peygamber'in şiir ve şairler hakkındaki kanaatine yer verilerek onun şiir dinlediği, İslâm'ı müdafaa için şairleri şiir söylemeye teşvik ettiği, aynı şekilde ashop, tâbiîn ve daha sonraki nesillerin de şiir söyledikleri ve konuşmalarında şiirle *istişhâd*'da bulundukları anlatılır. Mukaddimenin daha sonraki kısmında bazı şairlere cin ve şeytanların şiir ilham ettiğine dair efsane kabilinden rivayetlere yer verilir ve mukaddime şairlerin tabakaları, onlarla ilgili dikkat çekici haberler ve haklarında söylenmiş takdîrkâr sözlerle son bulur.

Câhiliye devri (yirmi üç adet) ile muhadramûn* (on altı adet) ve İslâmî dönemin (on adet) en güzel şiirlerinden seçilerek meydana getirilen *Cemheretü eş'ârî'l-'Arab*, Mufaddal ed-Dabbî (ö.

178/794 [?]) ve Asmaî (ö. 216/831) gibi ünlü râvilerin *el-Mufaḍḍaliyyât* ve *el-Aşma'iyyât* adlı eserleri için önemli bir tekmiye mahiyetindedir. Araştırmacıların çoğuna göre eserin bölümlenmesinde müellif Ebû Ubeyd Ma'mer b. Müsen-nâ'yı (ö. 209/824) örnek almış, kırk dokuz şairden birer kaside seçerek bunları her birinde yedi şairin yer aldığı yedi tabakaya ayırmıştır.

Birinci tabaka muallakât. Ebû Zeyd el-Kureşî muallakât kelimesini ilk kullananlardan biri olmalıdır (Blachère, s. 173). Rivayete göre muallakât, Câhiliye devrinde altın suyu ile yazılarak Kâbe duvarına asılan veya kolye gibi boyuna asılacak kadar güzel olan yedi, sekiz veya on kasideye verilen addır. Muallaka şairleri eserde şu sırayla geçmektedir: İmru'ül-kays, Zühayr b. Ebû Sülâmâ, Nâbiga ez-Zübânî, A'sâ, Lebîd b. Rebîa, Amr b. Kul-sûm, Tarafe b. Abd.

İkinci tabaka mücemherât (derlenip toparlanan kasideler). Bu başlık altındaki kasideler Câhiliye devrinde yaşayan şu şairlere aittir: Abîd b. Ebras, Antere b. Şeddâd, Adî b. Zeyd, Bisr b. Ebû Hâzim, Ümeyye b. Ebû's-Salt, Hidâs b. Zühayr, Nemir b. Tevleb.

Üçüncü tabaka müntekayât (seçilmiş kasideler). Câhiliye devrine ait bu yedi kasidenin şairleri şunlardır: Müseyyeb b. Ales, Murakkış el-Asgar, Mütelemmis, Urve b. Verd, Mühelhil b. Rebîa, Düreyd b. Simme, Mutenahhil b. Uveymir el-Hüzeli.

Dördüncü tabaka müzehhebât. Bir kısmı Câhiliye devrinde yaşayan, bir kısmı ise muhadramûndan olan bu şairlerin hepsi Medinelidir ve kasideleri altınla yazılmaya layık görüldüğünden bunlara

müzehhebât denilmiştir. Bu kasidelerin sahipleri şunlardır: Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Revâha, Mâlik b. Aclân, Kays b. Hatîm, Uhayha b. Cülâh, Ebû Kays b. Eslet, Amr b. İmru'ülkays.

Beşinci tabaka merâsî. Bu tabaka, bazısı muhadramûndan olan, bazısı ise tamamen Câhiliye devrinde yaşayan şu yedi şairin mersiyelerini içine almaktadır: Ebû Züeyb el-Hüzeli, Muhammed b. Kâ'b el-Ganevî, A'sâ Bâhile, Alkame Züceden el-Himyerî, Ebû Zübeyd et-Taî, Mütemmem b. Nüveyre, Mâlik b. Rayb.

Altıncı tabaka meşûbât (karışık kasideler). Muhadramûndan olan bu şairler hem Câhiliye devrinde hem de İslâmî dönemde yaşadıkları için kasidelerinde imanla küfrün karıştığı kabul edilerek bunlara bu isim verilmiştir. Şairleri şunlardır: Nâbiga el-Ca'dî, Kâ'b b. Zühayr, Kutâmî, Hutay'e, Şemmâh b. Dîrâr, Amr b. Ahmer, Temîm b. (Übey) Mukbil.

Yedinci tabaka mülhamât (sağlam ve kuvvetli kasideler). Bu kasidelerin sahipleri İslâmî dönemde yaşamış olan şu şairlerdir: Ferezdak, Cerîr b. Atıyye, Ahtal, Ubeyd er-Râî, Zürrumme, Kümeyt el-Esedî, Tırmîmah.

Günümüzde yirmi civarında yazması bulunan *Cemheretü eş'ârî'l-'Arab* (bk. Sezgin, II, 56-57) çeşitli tarihlerde neşredilmiş ve hakkında muhtelif makaleler yazılmıştır. F. Hommel, 1883 yılında Milletlerarası VI. Müstesrikler Kongresi'ne *Cemhere* ile ilgili bir tebliğ sunmuş (bk. "Über eine zu veranstaltende Ausgabe der Gamharat al-'arab...", *Actes 6^e Congr. Intern. Orient.*, Leiden 1883, 2^e Partie, sect. I, s. 387-408), T. Nöldeke ise eser hakkındaki bazı düşüncelerini kısa bir makale halinde kaleme almıştır (bk. bibl.). M.

Cemheretü
eş'ârî'l-
'Arab'ın
ilk iki sayfası
(Köprülü Ktp.,
nr. 1232)

Nallino'nun da eserin neşirleri hakkında bir makalesi bulunmaktadır ("Le varie edizioni e stampe della Ğamharat As'âr al-'Arab", RSO, 1931-1932, XIII, 334-341).

Daha önce bazı bölümleri çeşitli eserlerin içinde neşredilen *Cemheretü eş'âri'l-'Arab* (Sezgin, II, 57; *Cemhere* [nşr. M. Ali el-Hâşimî], I, 81) ilk defa Saîd Anton Ammûn tarafından müstakil olarak yayımlanmıştır (Bulak 1308/1890). Diğer başlıca neşirleri şunlardır: Kahire 1331, 1345; Beyrut 1383/1963; I-II, Kahire 1387/1967 (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî); Dimaşk 1398/1978; I-II, Dimaşk 1406/1986 (nşr. Muhammed Ali el-Hâşimî); Beyrut 1406/1986 (nşr. Ali Fâûr). Ahmed Hattâb 1383 Beyrut ve 1387 Kahire neşirlerini inceleyerek aralarındaki farkları "Cemheretü eş'âri'l-'Arab beyne tab'ateyn" adlı makalesinde göstermiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab* (nşr. Ali Fâûr), Beyrut 1406/1986, nâşirin girişi, s. 5-11; a.e. (nşr. Muhammed Ali el-Hâşimî), Dimaşk 1986, I-II; Süyûtî, *el-Müzhîr*, II, 480; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb* (Bulak), I, 10, 61; Mehmed Fehmî, *Târîh-i Edebîyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 301-304, 561-563; Serkîs, *Mu'cem*, I, 313; Brockelmann, *GAL*, I, 19; Blachère, *Târîhu'l-edeb*, s. 169-182; C. Zeydan, *Âdâb*, II, 72, 415; Sezgin, *GAS*, II, 56-57; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 210-212; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 300-302; Ma'a'l-Mektebe, s. 261-263; T. Nöldeke, "Einige Bemerkungen über das Werk Ğamharat as'âr al-'Arab", *ZDMG*, XLIX (1895), s. 290-293; Mustafa Cevâd, "Mü'ellifli Cemheretü eş'âri'l-'Arab", *MMİr*, VII (1960), s. 175-196; Ahmed Hattâb, "Cemheretü eş'âri'l-'Arab beyne tab'ateyn li-Ebî Zeyd el-Kureşî", *MMMA* (Küveyt), XXVIII/2 (1984), s. 653-670; Ch. Pellat, "Abû Zayd al-Kurashî", *El² Suppl.* (İng.), s. 38-39.

M. SADI ÇÖĞENLİ

CEMİL

(bk. CEMÂL).

CEMİL

(جميل)

Ebû Amr Cemil b. Abdillâh
b. Ma'mer el-Uzrî
(ö. 82/701)

Yazdığı aşk şiirleriyle
meşhur olan Arap şairi.

Hicaz'da Vâdilkurâ'da doğdu. Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Amcasının kızı Büseyne hakkında söylediği aşk şiirleriyle şöhret kazandığı için ona nisbetle Cemilü Büseyne diye tanınmıştır.

Cemil, Büseyne'ye küçük yaşta âşık oldu, büyüdüğünde de onunla evlenmek istedi. Ancak Büseyne'nin ailesi, daha önce kızları hakkında gazel söyleyerek -o zamanki Arap âdetine göre- aileyi küçük düşürdüğü için kızlarının Cemil'le evlenmesine karşı çıktı ve Büseyne'yi yine aynı kabileden olan Nübeyh b. Esved adında biriyle evlendirdi. Fakat Cemil'in Büseyne hakkında gazel söylemeye ve onunla gizli gizli buluşmaya devam etmesi üzerine ailesi Cemil'i Medine Valisi Mervân b. Hakem'e şikâyet etti, o da bu işi Vâdilkurâ Valisi Decâce b. Rib'tye havale etti. Decâce Cemil'i ölümle tehdit edince Cemil dayıları olan Cüzâm kabilesinin bulunduğu Yemen'e kaçtı. Ancak Büseyne'nin ailesinin hayvanlarına otlak aramak için Suriye'ye göç ettiğini duyunca peşlerinden Suriye'ye gitti, oradan tekrar Vâdilkurâ'ya döndü. Burada da Büseyne ile buluşmaya devam edince Decâce b. Rib'i öldürülmesine izin verdi. Bunun üzerine Cemil Mısır Valisi Abdülazîz b. Mervân'ın yanına giderek onun hakkında kasideler söyledi. Burada kendisine bir ev verildi, fakat kısa bir süre sonra öldü.

Cemil'in hepsi de Büseyne ile ilgili olan şiirleri, Arap şiirinin İran şiirinin etkisine girmeden önceki en güzel ve en içli örneklerinden sayılır. Bu konuda Ömer b. Ebû Rebîa'dan sonra bütün çağdaşlarından daha başarılı kabul edilir. Aynı zamanda Hüdb b. Haşrem'in şiirlerini daha sonraki nesillere nakleden Cemil, Büseyne'ye âşık olmadan önce ve sonra söylediği şiirlerindeki muhayyile gücü, ifade sadeliği ve samimi duyguları sayesinde platonik aşkı terennüm eden Arap şairleri arasında en çok şöhrete kavuşanlardan biri olmuştur. Şiirlerinin bestelenip terennüm edilmesi de bu özellikleri sebebiyledir. Cemil'in şiirleri şair Küseyyir tarafından nakledilmiştir. Bunlarda medih, hiciv ve fahr konuları bulunmakla beraber onu şöhrete kavuşturan şiirleri, sevgiliyle arasındaki aşkı platonik anlamda işleyen gazelleridir.

Kaynaklarda daha önce derlenmiş veya günümüze kadar gelmiş bir divanından söz edilmemekle beraber Beşîr Yemût (Beyrut 1934), F. Gabrieli (Roma 1938-1940), Hüseyin Nassâr (Kahire 1958), Butrus el-Bustânî (Beyrut 1966) ve Mehdi Muhammed Nâsirüddin (Beyrut 1987) gibi bazı araştırmacılar antoloji ve biyografik kitaplarındaki dağınık şiirlerini bir araya getirerek *Dîvânü Cemil* adıyla yayımlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Cumahî, *Fuḥûlû's-şu'arâ*, II, 669-675; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, I, 434-444; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, VIII, 90-154; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, VIII, 8-23; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 366-371, 436-439, 480-482; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, I, 396, 398; Brockelmann, *GAL*, I, 48; *Suppl.*, I, 78-79; Blachère, *Târîhu'l-edeb*, s. 776-781; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, I, 110-118; Sezgin, *GAS*, II, 406-407; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 94-95; Butrus el-Bustânî, *Üdebâ'ü'l-'Arab*, Beyrut 1979, I, 286-292; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 478-482; C. Zeydan, *Âdâb*, s. 279-281; Ziriklî, *el-Mücezz fi'l-edebî'l-'Arabî ve târîhih*, Beyrut 1985, I, 471-478; a.mlf., *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut, ts. (el-Matbaatü'l-Büliyye), s. 248-250; Akkâd, *Cemil Büseyne*, Kahire, ts.; Sevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, II, 367-369; A. Schaade, "Cemil", *IA*, III, 88-89; F. Gabrieli "Djamîl", *El²* (İng.), II, 427-428.

ALİ ŞAKİR ERGİN

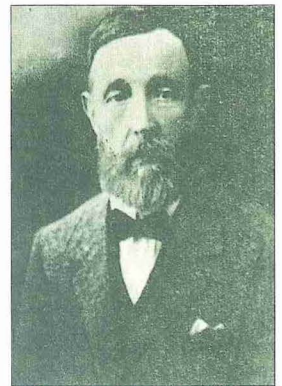
CEMİL el-AZM

(جميل العظم)

Cemil b. Mustafâ el-Azm
(1873-1933)

Suriyeli edip, şair ve gazeteci.

İstanbul'da doğdu. Ailesi aslen Konyalıdır. IV. Murad zamanında (1623-1640) Suriye'ye yerleşen ailenin bilinen ilk atası Kemik (Azm) Hüseyin'e nisbetle bu aileye mensup olanlar "el-Azm" lakabını kullanmışlardır (bk. AZMZÂDELER). Beş yaşında iken babasını kaybetti. Bunun üzerine ailesiyle birlikte Şam'a taşındı ve orada okudu. Arapça'nın yanı sıra Türkçe ve Farsça öğrendi. Şam, Adana, İstanbul ve Beyrut'ta çeşitli resmî görevlerde bulundu. 1912'de aylık *el-Beşâ'ir* dergisini çıkardı. Dergi on bir sayı devam etmiştir. İstanbul'da yayımlanan *el-Ma'lûmâtü'l-'Arabiyye* adlı gazetenin bir süre nâşirliğini yaptı. *el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî* bi-Dimaşk'a üye seçildi. Çeşitli dergi ve gazetelerde makale ve şiirler yazdı. 15 Kasım 1933'te Şam'da

Cemil
el-Azm